

Recenzió a *FILOZÓFIA – MŰVELŐDÉS – TÖRTÉNET 2015* című tanulmánykötetről

Donáth Péter (2015, szerk.): *FILOZÓFIA – MŰVELŐDÉS – TÖRTÉNET 2015. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Karának Tudományos Közleményei XXXVI.* Trezor Kiadó, Budapest. ISSN 1587-4230, 393 oldal

Gombos Norbert

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet

A „FILOZÓFIA – MŰVELŐDÉS – TÖRTÉNET 2015” című tanulmánykötet az ELTE TÓK Társadalomtudományi, illetve Neveléstudományi Tanszék oktatóinak, kutatóinak monumentális és színvonalas munkája. Az alapos, jól szerkesztett, áttekinthetően, világosan strukturált kiadvány megkerülhetetlen forrás mindazok számára, akik a filozófia, a kultúra, a művelődés, valamint a történelem kérdései iránt érdeklődnek. A kötetben szereplő tanulmányok mindegyikét összeköti, hogy az abban szereplő kutatási eredmények valamilyen formában – vagy teljes egészében – a tanítósághoz, a tanítóképzés jellemzőihez, tartalmához, történeti fejlődéséhez kapcsolhatók. Mindezek miatt a kiadvány jó szívvel ajánlható a tanítóképzéssel foglalkozó kutatók, oktatók, hallgatók, tanítójelöltek, valamint gyakorló tanítók figyelmébe.

Kulcsszavak: *társadalomtudomány, filozófia, művelődéstörténet, pedagógia, tanítóképzés*

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar – immár hagyományosnak mondható – tudományos kötetsorozata méltó folytatója az intézmény jogelődjének tekinthető felsőfokú budai képezde – a „Budapesti Tanítóképző Főiskola Tudományos Közleményei” címmel megjelent – kiadványainak. E kötetek minden alkalommal igen magas színvonalú, tudományos alaposságú tanulmányokat tartalmaztak, melyek a filozófia, a művelődés, illetve a történelem tárgykörében dolgoztak fel egy-egy fontos, aktuális szakmai területet, kérdéskört.

A sorozat immár a XXXVI. részéhez érkezett, a megjelenésnek pedig – a kötet szerkesztőjének, Donáth Péter professzornak a bevezetésben megfogalmazott gondolatai szerint – kettős aktualitása van: egyrészt a Magyar Tanítók Országos Bizottsága, illetve a Tanítóképző Tanárok Országos Egyesülete megalakulásának 125. évfordulója, másrészt a Budapesti Tanítóképző Főiskola/ELTE TÓK Társadalomtudományi Tanszék oktatói tudományos közleményeinek immár negyedszázados évfordulója. A jelenlegi kötet tartalma tematikailag is ehhez a kettős emlékezéshez igazodik.

A kötet négy nagy tematikus egységből épül fel, melyek a filozófia, a művelődés, a történet és az évforduló témaköréhez kapcsolódnak. A filozófiai tematikus részben Dr. Lehmann Miklós adjunktusnak, az ELTE TÓK Társadalomtudományi Tanszék vezetőjének két tanulmányát olvashatjuk. Az első munka a „Kozmológia és elme” címet viseli, melyben a kutató az elme, az értelmes élet megjelenésére vonatkozó tudományos elméletek bemutatására, kritikájára vállalkozik. Áttekinti az antropikus elv általános jellemzőit, a kozmikus evolúciónak az értelem kialakulására vonatkozó megközelítéseit (kiemelve a napjainkban igen erőteljesen megjelenő multiverzum-elméleteket), valamint az információalapú evolúció (nem egyszer – jelenleg még kétségkívül – a tudományos-

fantasztikus elképzelésekbe hajló) témájára vonatkozó értelmezéseit. A szerző végkövetkeztetése szerint a tudományos-fantasztikus filmekbe hajló megközelítésmódok azt igazolják, hogy – a rengeteg tudományos felfedezés, eredmény ellenére – még igen kevés ismerettel rendelkezünk mind az univerzum működéséről, mind abban az elme létezéséről, kialakulásának módjáról. A homogén univerzumban a véletlenek adnak lehetőséget arra, hogy az értelem, az elme egy-egy planétán kialakuljon. Lehmann Miklós másik tanulmányában („*Wittgenstein: diagram, fénykép és filozófia kapcsolata*”) azt vizsgálja, hogy a grafikus, a képi ábrázolások milyen szerepet játszhatnak a filozófiai gondolkodásban. A kutató kiindulópontja szerint „*a platóni hagyomány a képeket bizonyos értelemben száműzte a filozófiából, klasszikussá vált gondolkodásmódjában pedig a fogalmi megközelítést követte. [...] A képek inkább az egyediség – és ezáltal az esetlegesség – oldaláról mutatják meg a világot. Így a filozófia számára a fogalmak értékebbek, informatívabbak, és többet segíthetnek a világ törvényszerűségeinek, általános rendszerének megismerésében*” (Lehmann, 2015. 33–34. o.). Lehmann Miklós ezzel a – hagyományosnak is tekinthető – filozófiai gondolkodással állítja szembe Ludwig Wittgenstein (1889–1951) osztrák filozófus munkásságát, akinek művei igen nagy számmal tartalmaztak grafikus ábrázolásokat, képeket, kompozíciókat. A szerző Wittgenstein műveinek tanulmányozása kapcsán a grafikus ábrázolás, illetve a fotó „*valóságtartalmát*” vizsgálja, ennek mentén pedig felveti azt a kérdést, hogy mennyire tükrözi a képi ábrázolás a valóságot, tulajdonképpen hazudhat-e egy kép, egy fotográfia. A kutató végkövetkeztetése szerint a grafikus ábrázolások „*realitása csak belülről érthető meg, így pedig a fotográfiák csak belülről értelmezhetőek*” (Lehmann, 2015. 66. o.). Ebből következően a képi ábrázolás csak akkor tükrözi a valóságot, ha az értelmezés módja nem lép ki a fotográfia nyújtotta realitáson. A kutató – Wittgenstein életművének értelmezése kapcsán – rávilágít tehát egy olyan meghatározó problémára, mely napjaink vizualitás uralta világában igen nagy jelentőséggel bír, nem csak a filozófiai gondolkodásban, de – talán még erőteljesebben – a pedagógiai, iskolai gyakorlatban.

A második tematikus egység a művelődés témakör köré fókuszálódik, és két tanulmányt tartalmaz. Déri András, az ELTE TÓK Társadalomtudományi Tanszék tanársegédje és Szarka-Bögös Réka tanító szakos hallgató közös tanulmányukban („*Az online közösségi élet diskurzusai*”) azt vizsgálják, hogy milyen hatással vannak az online közösségi terek az emberi kapcsolatokra, életünk mindennapjaira. Napjainkban rendkívül fontos és aktuális kérdést vizsgálnak a szerzők, különösen a Z-generáció oktatása kapcsán (lásd erről: Tari, 2011; 2013; 2015). A tanulmány egy korábbi empirikus kutatás (Csepeli és Prazsák, 2010) eredményeinek felvázolása mentén emeli ki az ún. „*kiberaszociális*” és „*hiperszociális*” attitűdpárost, mint az online közösségi térben való léthez kapcsolódó viszonyulás két lehetséges szélső pontját. Ehhez kapcsolódva a kutatók két mélyinterjú eredményeit ismertetik, melyet egy kiberaszociális, valamint egy hiperszociális alannal végeztek. Az interjúk tapasztalatait a kapcsolati háló (kapcsolattartás, barátságok, offline-online kapcsolatok, internetnélküliség stb.) vonatkozásában értelmezik, tárják fel. Legfőbb következtetésük szerint a kiberaszociális attitűd legfontosabb eleme a kötődés igénye, ami az online térben nem alakul ki. Ezzel szemben a hiperszociális attitűdű egyén alapvetően az online tevékenység közösségteremtő erejét emeli ki, amely a benne résztvevők által kontrollálható módon zajlik. Vizsgálatuk ugyan nem reprezentatív, hiszen a szerzők két mélyinterjú eredményeire támaszkodtak, ennek ellenére rendkívül tanulságos és fontos vonatkozásokra mutattak rá, melyek egy későbbi, reprezentatív vizsgálat alapjául is szolgálhatnak.

Kolosai Nedda, az ELTE TÓK Neveléstudományi Tanszék adjunktusa, a „*Tanítói emlékek 1940 és 1956 között iskolát kezdők kisiskoláskori mikrotörténetek tükrében*”

című tanulmányában arra vállalkozik, hogy az ötvenes évek pedagógiai valóságát sajátos szemszögből, a korabeli iskolások emlékeit feltárva értelmezze. E megközelítés kétségkívül újszerű a korszak történetét feltáró – a közleműltban és napjainkban bőségesen elérhető – szakirodalomban (Szabolcs, 2006; Kéri, 2009; Golnhofer és Szabolcs, 2009). A kutató 81 – elemi népiskolai vagy általános iskolai tanulmányait 1940–1956 között kezdő – emberrel készített narratív interjút, melynek eredményeit tartalomelemzéssel dolgozta fel. A kvalitatív kutatás igen bő adattömegét a szerző széleskörű, átfogó szempontrendszer mentén dolgozta fel, mely kiterjedt a tanító személyének megítélésére, a tanító és szülő kapcsolattartására, az iskolai mindennapok történéseinek értelmezésére, az iskolai napirend, szokásrendszer bemutatására, az oktatási folyamat jellegzetességeire, valamint a társadalmi rétegződés iskolai megjelenésére egyaránt. A tanulmányban bemutatott eredmények rávilágítanak arra, hogy a neveléstudományi, iskolatörténeti kutatásokban milyen elengedhetetlen szerepet játszanak a kvalitatív jellegű feltáró módszerek, melyek hozzájárulnak a pedagógiai valóság – esetünkben az ötvenes évek történéseinek – megismeréséhez. Nem véletlen, hogy a szerző összegzése is elsősorban a kutatás-módszertani tanulságok levonására terjedt ki. Munkája kétségtelenül fontos adalék egy sokat vitatott, elemzett történeti korszak iskolai valóságának alaposabb megismeréséhez, átfogó és objektív megítéléséhez.

A harmadik tematikus egység a történelem köré szerveződik, és négy tanulmányt tartalmaz. Dr. Mikonya György, az ELTE TÓK dékánja első munkája („*Mozaikok Eötvös József pedagógiai munkásságából!*”) a kiegyezés kultuszminiszterének kíván emléket állítani. A szerző dolgozatában Eötvös József pedagógiai tevékenységének azon területeit elemzi, amelyek elsősorban a tanítóság szempontjából bizonyultak maradandó értékűnek. Ezek közül kétségkívül az 1868. évi 38. tc. – a népoktatási törvény – emelhető ki, melynek előzményeit és hatásait az 1848. évi törvénytervezet tartalmával való összevetésben vizsgálja. A szerző világosan rámutat arra, hogy az 1868. évi törvény kétségkívül hosszú időre meghatározta a hazai közoktatás sajátosságait, hiszen „*majdhogynem a következő száz évre cselekvési programot adott a nemzetnek*” (Mikonya, 2015. 143. o.). A kutató ugyanakkor rámutat azokra a nehézségekre és problémákra, melyekkel a néhai kultuszminiszter szembesült munkássága során, és amelyek rendkívüli akadályok elé állították őt. E problémák közül a szerző kiemeli a tanítóhiányt, valamint a meglévő tanítói bázis képzettségének hiányosságait, az intézményi infrastruktúrában mutatkozó elmaradottságot, a törvényi rendelkezések végrehajtásának akadályoztatását, továbbá a katolikus egyház iskolaügyi reformokkal szembeni elutasító álláspontját, melyeket sajátos mikrotörténeti adalékokkal támaszt alá. A szerző rámutat végül néhány olyan fontos szempontra, melyeket – az eötvösi hagyaték elidegeníthetetlen részeként – az életmű jövőbeni kutatói nem hagyhatnak figyelmen kívül, és amelyek a mindenkorai oktatásügyi döntéshozók számára is komoly tanulságokkal szolgálhatnak.

Mikonya György második tanulmánya („*Gyertyánffy István a tanítóképzés megújításáért*”) a hazai tanítóképzés-történet másik kiemelkedő alakjának, a Paedagogium alapítójának, Gyertyánffy Istvánnak állít emléket. A szerző tanulmányában kitér az első hazai integrált pedagógusképző intézményként működő – az elemi iskolai tanítóképzőt, polgári iskolai tanítóképzőt, gyakorló elemi iskolát és polgári iskolát, valamint a tanítóképző intézeti tanárképző tanfolyamot magában foglaló – komplexum létrejöttére, működésére és megszűnésére. Az intézet működésének sajátosságait, eredményeit, az azt negyedszázadon át vezető Gyertyánffy István tevékenységén keresztül vizsgálja a kutató, gazdag forrásanyagra támaszkodva (a korábbi munkák közül pusztán egyet hiányolhat az olvasó: *Magyarfalvy*, 1968). A szerző a Paedagogium történetéből

felidézett mikrotörténetek segítségével bemutatja, miként került Gyertyánffy a budai képezde élére, hogyan hozta létre a komplex intézményi struktúrát, és miként vált az a hazai tanítóképzés valódi „zászlóshajójává”, méltó emléket állítva Eötvös kultuszminiszteri tevékenységének. Az intézmény megszűnése kapcsán a tanulmány szerzője utal arra a – mai is fontos – tanulságra, amit a befolyásos (oktatás)politikai támogatók elmaradása, valamint az oktatási döntéshozókkal való viszony megromlása jelent. Mindezek mellett kiemeli a gazdasági, finanszírozási problémákat, valamint – elsősorban a századforduló közeledtével – az intézményi struktúra tarthatatlanságát (mely az egyre inkább differenciálódó iskolarendszer, a heterogénebbé váló pedagógustársadalom létrejöttének egyenes következményeként alakult ki). A tanulmány legfőbb értéke, hogy ismét rámutat Gyertyánffy István munkásságának fontosságára, az integrált pedagógusképzés e korai kísérlete kapcsán.

Cúthné Gyóni Eszter, az ELTE TÓK Társadalomtudományi Tanszék adjunktusa az ötvenes évek egyik meghatározó történéseinek, a Mindszenty-pernek a hátterét vizsgálja, a „*Kezdődik a cirkusz*” – *Ciszterciék a Mindszenty-perben*” című tanulmányában. A szerző – alapos és részletes levéltári forrásfeldolgozásra építve – mutatja be a ciszterci rend szerepét a hercegprímás elleni eljárásban. A kutató a per másodrendű vádlottja, Baranyay Jusztin, ciszterci szerzetes és jogászprofesszor sorsán keresztül értelmezi a koncepciók eljárás történéseit. Baranyay Jusztint alapvetően legitimista törekvésekkel, valamint köztársaságellenes összeesküvéssel vádolták. A szerző kutatási eredményei szerint Baranyay legitimizmusa megkérdőjelezhetetlen, azonban ebből nem következik a köztársaságellenes összeesküvés szervezésének megtörténte. Mindezek mellett – a hazai legitimizmus képviselői közül – Baranyay Jusztinnak volt a legszorosabb kapcsolata a korabeli esztergomi érsekkel, amiképpen azt a szerző kutatásai is bizonyítják. Nagy valószínűséggel ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a perben a másodrendű vádlott szerepét osztották rá. A tanulmány rámutat továbbá más olyan ciszterci rendtagok szerepére is, akik a Mindszenty-per vizsgálati irataiban szerepelnek. A kutató tanulmánya hangsúlyosan fontos eredményekkel és adalékokkal szolgál a korszak iránt érdeklődő történészek és társadalomkutatók számára.

Kelemen Elemér, az ELTE TÓK professzor emeritusa, a máig komoly szakmai vitákat kiváltó 1972-es oktatáspolitikai párthatározat elemzésére és értelmezésére vállalkozott a „*Reform vagy ellenreform? Az 1972-es oktatáspolitikai párthatározatról*” című tanulmányában. Az 1972-es párthatározat neveléstörténeti, művelődés- és politikatörténeti szempontú elemzésére már több neves kutató is sort kerített (a teljesség igénye nélkül: Halász, 1992; Sáska, 1992; Báthory, 2001; Kelemen, 2003; Kardos, 2007), melyek különböző szempontból közelítettek a kérdéshez, és – részben ennek következtében – eltérő módon értékelték a párthatározat szerepét a hazai nevelés történetében. A szerző alapos áttekintést nyújt ezekről az eltérő véleményekről és értékelésekről, melyek mentén felteszi a kérdést, hogy „Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai” címet viselő 1972. évi MSZMP KB határozat az oktatási reformfolyamat indító lépéseként (a „maratoni reform” első elemeként), vagy egy sajátos ellenreform jellegű kísérletként értékelhető-e. Kelemen Elemér részletesen bemutatja és elemzi a párthatározat létrejöttének társadalmi, politikai hátterét, azokat a vitákat, amelyek a szűkebb politikai vezetés, a szakpolitikai irányítók körében, valamint a tudományos és szakmai szervezetekben (MTA Pedagógiai Kutatócsoport, Országos Pedagógiai Intézet) folytak, és amelyek a párthatározat elő- és utóéletét egyaránt meghatározták. A szerző utal azokra a pedagógiai útkeresésekre, új kutatási törekvésekre és irányokra is (pl.: az iskolaszervezet szociológiai, társadalompolitikai összefüggései), melyek – jórészt legalábbis – az 1972-es párthatározatra hivatkozva indultak meg, és amelyeket

a kutató „*rejtett paradigmaváltásnak*” (Kelemen, 2015. 216. o.) nevez, a hazai neveléstudományban. Kelemen Elemér alapos áttekintést nyújt a párthatározat létrejöttét követő szűk másfél évtized oktatáspolitikai döntéseiről (Az általános iskolai nevelés és oktatás terve, 1978; A gimnáziumi nevelés és oktatás terve, 1978; Az állami oktatásról szóló..., 1982; 1985. évi I. törvény az oktatásról), melyek mindegyike szorosan összefügg a vizsgált 1972. évi oktatáspolitikai párthatározattal. A szerző végső konklúziójában egy sajátos „*ellenreform-kísérletként*” (Kelemen, 2015. 220. o.) értékeli a vizsgált határozatot, mely – a valós problémafeltárás helyett – elodázta a megoldást, nem kínált igazi alternatívát azokra vonatkozóan. Ezzel a minősítésével szemben áll a – már korábban idézett – kutatói értékelésekkel, elsősorban Báthory Zoltán „*maratoni reform*” (Báthory, 2001) koncepciójával. A tanulmány tehát rávilágít arra, hogy – kutatói körökben is – mindmáig éles vita van az 1972-es párthatározat megítélésében. Arra azonban Kelemen Elemér is egyértelműen rámutat, hogy e párthatározat – valamint nem kis részben az azt követő, részben már említett intézkedéssorozat – kétségkívül elindítója volt annak a folyamatnak, mely a napjainkban is érezhető „*Csak reformot ne!*” (Lukács és Várhegyi, 1989) szemléletmód kialakulásához vezetett a pedagógustársadalom körében.

A kötet évfordulórészében található Donáth Péter, az ELTE TÓK egyetemi tanára, professzor emeritus disszertációméretű és értékű munkája („*Tanítói, tanári viták a magyarországi tanítók társadalmi küldetéséről, helyzetük javításáról, a tanítóképzés korszerűsítéséről, felsőfokúvá tételéről, 1890–1905*”), mellyel a szerző a Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága és a Tanítóképző Tanárok Országos Egyesülete megalakulása 125. évfordulójának állít emléket. A szerző, a tőle megszokott alapos forrásfeldolgozásra építve mutatja be – a kötet mintegy felét kitevő terjedelmű művében – azokat a vitákat, melyek a korabeli szakmai szervezetekben folytak a tanítóság helyzetéről, képzésük korszerűsítéséről, a felsőfokú tanítóképzés megvalósításának lehetőségéről. Donáth Péter professzor hangsúlyozza, hogy tanulmányában kísérletet tesz a felsőfokú tanítóképzés megteremtéséért – ennek mentén egyben a tanítóképzés korszerűsítéséért – folytatott küzdelmek hátterének feltárására, a korabeli pedagógiai, szakmai törekvések árnyalt bemutatására. A szerző korábbi műveiben (a teljesség igénye nélkül: Donáth, 2000; 2001; 2008/a; 2008/b; 2010) már rendkívül alapos áttekintést nyújtott e küzdelmek egyes fontos állomásairól, történéseiről. Jelen tanulmányában e folyamat korai időszakát, az 1890–1905 közötti történéseket dolgozza fel, ami azért is különösen fontos kérdés, hiszen a későbbi korszakok törekvéseinek alapjairól, a tanítóképzés modernizálásáért, a felsőfokú tanítóképzés megvalósulásáért folytatott évtizedes küzdelmek gyökereiről kapunk alapos és hiteles képet.

A tanulmány két nagy – egymást is szervesen kiegészítő – egységre osztható. Az első részben a tanítóság küzdelmeit és törekvéseit ismerhetjük meg. Donáth Péter itt a szakma tényleges művelőinek, a néptanítóknak az álláspontját mutatja be, elsősorban a szervezett tanítóság célkitűzéseinek áttekintésén keresztül. A szerző rámutat arra, hogy az már az 1868. évi népoktatási törvény megszületését követően a tanítói szervezetek és tanítógyűlések felhívták a korabeli oktatáspolitikai döntéshozók (elsősorban Trefort Ágoston kultuszminiszter és Gönczy Pál államtitkár) figyelmét a tanítóság helyzetére, a tanítóképzés fejlesztésének szükségességére, illetve annak társadalmi fontosságára. A kutató elemzéseinek tulajdonképpeni kiindulópontja a IV. egyetemes tanítógyűlés vitáinak, törekvéseinek bemutatása, de már a IV. egyetemes tanítógyűlés előtti időszak történéseinek áttekintésére is nagy hangsúlyt helyez. Az 1890-ben megrendezett IV. egyetemes tanítógyűlés jelentősége azért is kiemelkedő, mert az 1888-ban kultuszminiszteri posztra lépő Csáky Albin elődjénél – Trefort Ágostonnál –

nyitottabbnak mutatkozott a népiskola fejlesztési törekvései, illetve a tanítóság problémáinak megoldása iránt. Donáth Péter részletesen bemutatja a tanítógyűlést megelőző és követő vitákat, melyek elsősorban a korabeli Népinevelők Lapjában (a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hivatalos orgánumban) – és természetesen magán a tanítógyűlésen – folytak. A viták már ekkor is a képzés presztízsének növelése köré fókuszálódtak, hiszen a felsőfokú tanítóképzés létrejöttétől maguk az érintettek is „*az érettségizett vagy diplomás „úriemberekkel”, [...] a jól fizetett és magas presztízsű középiskolai tanárokkal való egy szintre jutást*” (Donáth, 2015. 247. o.) várták. A szerző tehát pontosan rávilágít arra, miért is volt ettől kezdve alapvető fontosságú kérdés a tanítóképzés rangjának növelésére, a felsőfokú tanítóképzés létrejöttére irányuló törekvés a szervezett tanítóság körében. A szerző ezt követően az V. egyetemes tanítógyűlés – mely a II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus szekciójaként működött – 1896-os törekvéseit tekinti át, melyek közül kiemelhető a tanítói képesítés rangjának emelésére – elsősorban a középiskolai tanárokéval megegyező képzettségi szint elérésére – irányuló – ismételtelen megjelenő – javaslat. A századfordulót követő időszakból elsősorban az 1903-ban kultuszminiszteri posztra lépő Berzeviczy Albert 1904-es népoktatási törvénymódosító javaslata, valamint a VI. egyetemes tanítógyűlés törekvései kapcsán manifesztálódó szakmai vitákat elemzi a szerző. Az előbbi kapcsán elsősorban a magyar nyelv – mint államnyelv – tanítóképzésbeli szerepének kiemelését, a képesítővizsga állam általi ellenőrzésének erősítését, továbbá a felekezeti és községi néptanítók fizetésének rendezését emeli ki. Donáth Péter rámutat arra, hogy már Berzeviczy Albert „nemzeti/nemzetiségi oktatáspolitikáját” is jellemezte a „*mai történeti köztudatban elsősorban Apponyi Albert nevéhez kötődő*” (Donáth, 2015. 278. o.) nemzetiségi politika, amely a tanítóképzésre vonatkozó reformtörekvésekben is éreztette a hatását, és ami szervezett tanítóság céljainak egy részével is egybecsengett. A bérrendezés kapcsán azonban komoly elégedetlenség mutatkozott a szervezett tanítóság körében, amit az utóbbi – vagyis a VI. egyetemes tanügyi kongresszus – történései kapcsán ugyancsak kiemel a kutató. Az 1904-ben megrendezésre került kongresszus vitáinak bemutatása során a szerző ismételtelen rávilágít azokra a törekvésekre, melyek a tanítóképesítés presztízsének növelésére irányultak (kiemelhető ebből a tanítói érettségi középiskolai érettségivel való egyenértékűségének kimondása, ami nyilván együtt járna a továbbtanulási lehetőségek bővülésével, illetve a társadalmi és anyagi megbecsültség erősödésével).

A tanulmány második nagy egységében a tanítóképzők tanárainak, az „*iskolamesterek mestereinek*” (Donáth, 2015. 295. o.) álláspontját, céljait, törekvéseit tekinti át a szerző. A két társadalmi csoport – hozzátehetjük: akkor még létező – pedagógiai, szakmai együttműködését/együttgondolkodását jól jelzi, hogy valójában ugyanazon szervezeti, szakmai történések kereteibe ágyazható mindkét terület bemutatása, ahogyan azt Donáth Péter tanulmánya is bizonyítja. A tanítóképző intézeti tanárok „*néhány száz (időnként közel ezer)*” (Donáth, 2015. 295. o.) fős serege valójában a szervezett tanítóság rétegéből került ki, magas színvonalú képzés révén (lásd erről: Tóth, 1996). Donáth Péter munkája e részében részletesen bemutatja a tanítóképző intézeti tanárok szakmai szerveződésének útkereséseit, professzionális szervezeteinek létrejöttét, melynek kezdetei tulajdonképpen Gyertyánffy István munkásságához köthetők, és amely 1889-ben a „*(Magyarországi) Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete*” (Donáth, 2015. 299. o.) (továbbiakban TITOE) létrejöttében csúcsondott ki. A szerző a szervezet létrejöttének előzményeiről, megalakulásáról, céljairól és annak törekvéseiről is alapos történeti áttekintést nyújt. Az egyesület tényleges zászlóbontása a – már említett – IV. egyetemes tanítógyűléshez köthető, melynek tanítóképzős szakosztálya

egyben a TITOE első közgyűléseként funkcionált. A szerző igen átfogó módon elemzi a tanítógyűlés e szakosztályának vitáit, melyek elsősorban a képzés szervezeti, tartalmi (tantervi) és a képesítővizsga jellemzőire irányuló kérdések köré fókuszálódtak, így – e tekintetben – eltértek a szervezett tanítóság – már említett, a IV. egyetemes tanítógyűlésen megfogalmazott – célkitűzéseitől. Donáth Péter tanulmányának e részében rámutat arra is, hogy a TITOE szervezetében – és a IV. egyetemes tanítógyűlésen – milyen fontos szerepet játszott ekkor a hazai gyermektanulmányi mozgalom későbbi kiemelkedő alakja, Nagy László. A II. egyetemes tanügyi kongresszus tanítóképzési szakosztályának 1896-ban lefolytatott vitáinak áttekintése során a szerző rámutat arra, hogy már ebben az időszakban megjelent a hazafias, nemzeti nevelés előtérbe helyezésének, valamint – ettől nyilván nem függetlenül – a magyar, mint államnyelv szerepének erősítése iránti igény (mely – amint az a tanulmányból is kitűnik – a tanítóság esetében is megjelent). Mindezekben túlmenően a szakosztály munkájában komoly szerepet játszott az állami szerepvállalás erősítésének igénye a tanítóképzésben, mely – ahogy arra Donáth Péter is világosan rámutat – az elfogadott határozati javaslatok között az előkelő első helyen szerepelt (*Donáth, 2015. 328–329. o.*). A századforduló időszakából a szerző két fontos területen elemzi a korabeli szakmai vitákat. Elsőként a TITOE szakmai diskurzusait mutatja be, melyek a tanítóképzés szervezeti rendszerének fejlesztésére vonatkozó egyesületi – de a kultuszárca elé is terjesztett – javaslat köré fókuszálhatók, majd a század első éveiben kiadott – elsősorban a tanítóképzés tartalmi kérdéseit szabályozó – kultuszminiszteri rendeletek – rendtartás és képesítővizsga szabályzat (1900), tanterv (1903) – kapcsán fellángolt tanítóképzős vitákat elemzi. A vitákból egyértelműen kitűnik, hogy – bár a TITOE-nek a tanítóképzés szervezeti fejlesztésére vonatkozó javaslatcsomagja csak igen kis részben épült be a kultuszminiszter 1900. évi, a rendtartást és képesítővizsgát szabályozó rendeletébe – a tanítóképzés szakmai képviselői az 1903-ban kiadott tanítóképzős tanterv tartalmával alapvetően elégedettek voltak, sőt ezzel a tantervvel – amiképpen Donáth Péter arra világosan rámutat – „*új korszak kezdetét sejtették, remélték a magyarországi tanítóképzés történetében*” (*Donáth, 2015. 355. o.*). Az új kor bekövetkeztének érzetét igazolhatja a tanulmány – és egyben az abban vizsgált időszak – utolsó rendeletéhez – a Berzeviczy Albert kultuszminiszter nevéhez köthető, már említett 1904-es törvényjavaslatához – kapcsolódó szakmai viták elemzése. A szerző ebben alapos áttekintést nyújt a törvényjavaslat előkészítése és beterjesztése kapcsán lefolytatott diskurzusokról, melyek elsősorban a TITOE szervezetében, illetve a Magyar Tanítóképző hasábjain folytak, és amelyek leglényegesebb eleme a tanítóképzők egységes felügyeletének megteremtése iránti igény volt, ami a Tisza-kormány – és ezzel Berzeviczy Albert kultuszminiszter – 1905-ös bukása miatt hosszú időre lekerült a napirendről.

Donáth Péter grandiózus munkáját széleskörű és alapos forrásfeldolgozásra építette (dolgozata 403 lábjegyzetben több száz hivatkozást tartalmaz). Elemzése rávilágít egy viszonylag rövid – de a hazai tanítóság és tanítóképzés történetében meghatározó – időszak fontos szakmai történéseire, vitáira. Munkája ezért alapvető forrásként szolgálhat a téma és a korszak iránt érdeklődő kutatók, oktatók és hallgatók számára.

A „*FILOZÓFIA – MŰVELŐDÉS – TÖRTÉNET 2015*” című 393 oldalas tanulmánykötet az ELTE TÓK Társadalomtudományi, illetve Neveléstudományi Tanszék oktatóinak, kutatóinak monumentális és színvonalas munkája. Az alapos, jól szerkesztett, áttekinthetően, világosan strukturált kiadvány megkerülhetetlen forrás mindazok számára, akik a filozófia, a kultúra, a művelődés, valamint a történelem kérdései iránt

érdeklődnek. A kötetben szereplő tanulmányok mindegyikét összeköti, hogy az abban szereplő kutatási eredmények valamilyen formában – vagy teljes egészében – a tanítósághoz, a tanítóképzés jellemzőihez, tartalmához, történeti fejlődéséhez kapcsolhatók. Mindezek miatt a kiadvány jó szívvel ajánlható a tanítóképzéssel foglalkozó kutatók, oktatók, hallgatók, tanítójelöltek, valamint gyakorló tanítók figyelmébe. A szakmai közvélemény pedig remélheti a jövőbeni hasonlóan magas színvonalú publikációk megjelenését, az ELTE TÓK oktatói, kutatói részéről, a Tudományos Közlemények sorozat keretében.

Felhasznált irodalom

- Az állami oktatásról szóló 1972. június 15-i központi bizottsági határozat végrehajtásának tapasztalatai és a közoktatás további fejlesztésének irányelvei. Az MSZMP KB 1982. április 7-i állásfoglalása. (1982), Budapest
- Báthory Zoltán (2001): *Maratoni reform*. Önkönet Kiadó, Budapest.
- Csepeli György és Prazsák Gergő (2010): *Internetező az értékek vonzásában. Mit értékelnek a magyarok?* Faludi Ferenc Akadémia, Budapest. Letöltve: 2016. 07 25-én http://www.philinst.hu/en/highlights/intszem/csepeli_prazsak_autonomia.pdf
- Donáth Péter (2000): A felsőfokú tanítóképzés oktatáspolitikai előzményei, ideológiai motívumai. In: Kelemen Elemér és Balogh László (szerk.): *A jezsuita tanügyi szabályzattól napjainkig. Tanulmányok. Neveléstörténeti konferenciák 1999. Neveléstörténeti füzetek 18.* OPKM, Budapest, 99–110.
- Donáth Péter (2001): A „tanítóképző akadémiák” kérdése 1908, 1938, 1958 – azonosságok és különbségek. In: Kovátsné Németh Mária (szerk.): *Tanulmánykötet a győri tanítóképzés 223. tanévében*. NymE Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kar, Győr, 219–234.
- Donáth Péter (2008a): *A magyar művelődés és a tanítóképzés történetéből, 1868-1958*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Donáth Péter (2008b): *Oktatáspolitikai és tanítóképzés Magyarországon, 1945-1960*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Donáth Péter (2010): A felsőfokú tanítóképzés megteremtésére irányuló 1918-19., 1938., 1947-48. és 1956-59. évi kísérletek motívumairól. *Iskolakultúra*. 20. 2. sz., 86–92.
- Donáth Péter (2015): Tanítói, tanári viták a magyarországi tanítók társadalmi küldetéséről, helyzetük javításáról, a tanítóképzés korszerűsítéséről, felsőfokúvá tételéről, 1890-1905. In: Donáth Péter (szerk.): *FILOZÓFIA – MŰVELŐDÉS – TÖRTÉNET 2015. Az ELTE TÓK Tudományos Közleményei XXXVI*. Trezor Kiadó, Budapest, 223–388.
- Golnhofer Erzsébet és Szabolcs Éva (2009): *Iskola és történeti emlékezet – Felmérés 1947–48-ból*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Halász Gábor (1992): Az 1972-es oktatáspolitikai párthatározat. In: Balogh László (szerk.): *Az oktatási törvénykezés hazai történetéből. Évfordulók, események 1991. (Neveléstörténeti Füzetek 11.)*. OPKM, Budapest, 72–79.
- Kardos József (2007): *Iskola a politika sodrásában*. Gondolat – Infonia, Budapest.
- Kelemen Elemér (2003): Oktatáspolitikai irányváltások a 20. század második felében (1945–1990). A korszak „oktatási reformjainak” természetéről. *Új Pedagógiai Szemle*, 53. 9. sz., 25–32.
- Kelemen Elemér (2015): Reform vagy ellenreform? Az 1972-es oktatáspolitikai párthatározatról. In: Donáth Péter (szerk.): *FILOZÓFIA – MŰVELŐDÉS – TÖRTÉNET 2015. Az ELTE TÓK Tudományos Közleményei XXXVI*. Trezor Kiadó, Budapest, 191–222.
- Kéri Katalin (2009): Hervasztó jelen, virágzó jövő – Gyermekábrázolás a Nők Lapja címlapjain az 1950-es években. In: Szabolcs Éva (szerk.): *Ifjúkorok, gyermekvilágok II*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 111–163.
- Lehmann Miklós (2015): Wittgenstein: diagram, fénykép és filozófia kapcsolata. In: Donáth Péter (szerk.): *FILOZÓFIA – MŰVELŐDÉS – TÖRTÉNET 2015. Az ELTE TÓK Tudományos Közleményei XXXVI*. Trezor Kiadó, Budapest, 33–68.
- Lukács Péter és Várhegyi György (1989, szerk.): *Csak reformot ne...* (Szakértők az iskola megújításáról). Edukáció, Budapest.

- Dr. Magyarfalvy Lajos (1968): *Gyertyánffy István és a budai pedagógium. (Pedagógiai Közlemények 8. Az ELTE Neveléstudományi Tanszékének kiadványai)*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Mikonya György (2015): Mozaikok Eötvös József pedagógiai munkásságából. In: Donáth Péter (szerk.): *FILozÓFIA – MŰVELŐDÉS – TÖRTÉNET 2015. Az ELTE TÓK Tudományos Közleményei XXXVI*. Trezor Kiadó, Budapest, 135–152.
- Sáska Géza (1992): A reform reformjának a reformja. Tantervpolitika az 1945 utáni Magyarországon. *Világosság*, **33**. 3. sz., 183–193.
- Szabolcs Éva (2006, szerk.): *Pedagógia és politika a XX. század második felében Magyarországon*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Szabolcs Ottó (1978, főszerk.): *A gimnáziumi nevelés és oktatás terve*. Oktatási Minisztérium. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szebenyi Péter (1978, főszerk.): *Az általános iskolai nevelés és oktatás terve*. Oktatási Minisztérium. Budapest.
- Tari Annamária (2011): *Z generáció*. Tercium Kiadó Kft., Budapest.
- Tari Annamária (2013): *Ki a fontos: Én vagy Én?* Tercium Kiadó Kft., Budapest.
- Tari Annamária (2015): *Generációk online*. Tercium Kiadó Kft., Budapest.
- Tóth Gábor (1996): *A magyarországi tanítóképző intézeti tanárképzés története. Apponyi Kollégium*. OPKM, Budapest.